

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Τομέα Δημοσίου
Δικαίου
2003 – 2004

Συνταγματικό Δίκαιο

Επιβλέπων Καθηγητής:
Κος Ανδρέας Δημητρόπουλος

ΘΕΣΜΙΚΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ
ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

-

Η υπόθεση του «Τελευταίου Πειρασμού»

Επιμέλεια:
Ράμμος Αλέξανδρος

Το Σύνταγμα από το συνδυασμό των άρθρων 5 παρ. 1 και 106 παρ. 2 θεσμοποιεί την ιδιωτική οικονομική ελευθερία και πρωτοβουλία. Στα πλαίσια του Θεσμού αυτού κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο έχει το δικαίωμα ελεύθερης οικονομικής δραστηριότητας. Το δικαίωμα του όμως αυτό οριοθετείται και περιορίζεται αιτιωδώς, όταν προσβάλλει δικαιώματα των άλλων, όπως στην προκειμένη περίπτωση η θρησκευτική ελευθερία.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I. Εισαγωγή.

II. Πραγματικά περαστικά.

III. Ο θεσμός της γενικής οικονομική ελευθερίας.

IV. Θρησκευτική ελευθερία.

V. Η αρχή του αιτιώδους των περιορισμών.

VI. Αιτιώδης ο περιορισμός της οικονομικής ελευθερίας.

VII. Συμπέρασμα.

I. Εισαγωγή

1. Στην παρούσα εργασία θα αντιμετωπίσουμε τα ζητήματα που γεννούνται, όταν η άσκηση της οικονομικής ελευθερίας καταλήγει στο να θίγει την θρησκευτική ελευθερία. Θα εξετάσουμε, δηλαδή, τη σύγκρουση δύο συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων μέσα από το πρίσμα της σχέσεως που δημιουργείται μεταξύ κινηματογραφικού παραγωγού και του θεατή, του αποδέκτη του υλικού που διακινεί και εμπορεύεται ο επιχειρηματίας, στα πλαίσια του Θεσμού της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας. Το ερώτημα που εν προκειμένω τίθεται και στο οποίο θα κληθούμε να δώσουμε μια όσο το δυνατόν εμπειριστατωμένη και επιστημονικά τεκμηριωμένη απάντηση είναι κατά πόσο η οικονομική ελευθερία μπορεί να περιοριστεί αιτιωδώς, και άρα νομίμως, από το θρησκευτικό συναίσθημα.

Η έρευνά μας θα βασιστεί στην απόφαση υπ. αρ. 17115/1988 του Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών κατά τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων, η οποία έταμε το ζήτημα στην υπόθεση του «Τελευταίου Πειρασμού». Αφού εν συντομία παραθέσουμε τα πραγματικά περιστατικά θα εξετάσουμε τόσο το δικαίωμα της γενικής οικονομικής ελευθερίας όσο και το αντίστοιχο της θρησκευτικής και στη συνέχεια θα επιχειρήσουμε να ανακαλύψουμε το αιτιώδες ή το αναιτιώδες του περιορισμού της γενικής οικονομικής ελευθερίας.

II. Πραγματικά περαστικά.

2. Η καθής εταιρία με την επωνυμία, United International Picture ΕΠΕ, εισάγει από το εξωτερικό και εκμεταλλεύεται, κατ' επάγγελμα, κινηματογραφικές ταινίες, τις οποίες διαθέτει σε διάφορους κινηματογράφους, που τις προβάλλουν στο κοινό. Κατά μήνα Οκτώβριο 1988, εισήγαγε στην Ελλάδα την κινηματογραφική ταινία, υπό τον τίτλο "Ο Τελευταίος Πειρασμός", παραγωγής και σκηνοθεσίας Μάρτιν Σκορτσέζε, την οποία διέθεσε σε διάφορους κινηματογράφους των Αθηνών, μεταξύ των οποίων είναι οι κινηματογράφοι Όπερα, Εμπασσυ, Αθήναιον, Ααβόρα, Τροπικάλ, Αθηνά, Νανά, όπου προβάλλεται. Με την ταινία αυτή, ακατάλληλη για ανήλικους μέχρι 17 ετών, που προκάλεσε, στο εξωτερικό και στην Ελλάδα, επιδοκιμασίες, ανοχή αλλά και αποδοκιμασίες, με ήπιες και έντονες διαμαρτυρίες και διαδηλώσεις, επιχειρείται η αναπαράσταση της ζωής του Ιησού Χριστού, Κατά το διάστημα, πριν από τη βάπτιση μέχρι και τη σταύρωση του.

3. Ο Ιησούς Χριστός εμφανίζεται συμβιβασμένος με τους ρωμαίους κατακτητές της πατρίδας του, ξυλουργός, που μόνο αυτός κατασκευάζει σταυρούς, με τους οποίους σταυρώνονται οι συμπατριώτες του, αντιμετωπίζοντας έτσι την καταφρόνηση του Ιούδα "... μας ντροπιάζεις, μόνο εσύ φτιάχνεις σταυρούς για τους ρωμαίους. Είσαι χειρότερος κι' από 'κείνους. Ένας Εβραίος που σκοτώνει Εβραίους. Αναντρε, πως θα πληρώσεις τις αμαρτίες σου...", μ' αγαπά ξέρω ότι μ' αγαπά... τον πολεμώ, φτιάχνω σταυρούς για να με μισήσει. Να βρει άλλον. Θέλω να σταυρωθούν όλοι οι Μεσσίες του...". Στην ερώτηση του Ιούδα "... είσαι βέβαιος ότι είναι ο Θεός ή ο διάβολος", απαντά "... για τίποτα πια δεν είμαι βέβαιος...". Όταν, πριν αναχωρήσει για την έρημο, τα βήματά του τον οδηγούν το πορνείο της Μαγδαληνής, για να της ζητήσει συγχώρεση, γιατί, όπως λέει "... έχω κάνει πολλά άσκημα πράγματα ... τα χειρότερα που 'χω κάνει τα έκανα σε

σένα...", εκεί, θεατής των σαρκικών συνευρέσεων της Μαγδαληνής με τους πελάτες της, πίσω από διάφανη κουρτίνα, αντιμετωπίζει κι' απ' αυτή τους προπηλακισμούς της ... "είσαι ίδιος με τους άλλους μόνο που δεν το παραδέχεσαι. Είσαι θλιβερός. Σε μισώ, να το κορμί μου (οδηγώντας το χέρι του με το δικό της γυμνό κορμί της) σώσε το, σώσε το...". Στην αποστροφή του, και πάλι δέχεται την περιφρόνησή της "...έτσι δείχνεις ότι είσαι άνδρας .. ποτέ δεν είχες το θάρρος να φανείς άνδρας. Πάντα κρεμόσουν από τη μητέρα σου ή από μένα. Τώρα απ' το Θεό. Κρύβεσαι στην έρημο επειδή φοβάσαι. Φύγε οπότε σε βλέπω η καρδιά μου καίγεται.. θυμάται τότε που ήμασταν παιδιά. Για κανέναν άλλο δεν έχω νοιώσει τόση τρυφερότητα. Το μόνο που ήθελα πάντα ήσουν εσύ...". Κι' εγώ εκείνος της απαντά "...εγώ τι νομίζεις ότι ήθελα;...", εκείνη τον παρακαλεί να μείνει μαζί της στο πορνείο "... δεν θα σ' αγγίζω, θα μείνεις παρθένος". Αλλού πάλι ομολογεί "... είμαι ψεύτης, υποκριτής, φοβάμαι τα πάντα. Δε λέω την αλήθεια. Δεν έχω το θάρρος. Μόλις δω μια γυναίκα, αποστρέφω το βλέμμα κοκκινίζοντας. Τη θέλω αλλά δεν την παίρνω. Η υπερηφάνεια μου καταστρέφει τη Μαγδαληνή. Δεν κλέβω δεν παλεύω, δεν σκοτώνω, όχι επειδή δε θέλω αλλά φοβάμαι, θέλω να επαναστατήσω ενάντια σε όλα ... ενάντια στο Θεό.... αλλά φοβάμαι.... Θέλεις να μάθεις ποιος είναι ο Θεός μου, ο φόβος. Μόνο αυτόν θα δεις μέσα μου... Λυπάμαι τους ανθρώπους ... νοιώθω οίκτο για το κάθε τι...". Αλλά πιο κάτω, διηγούμενος την παραβολή του σπορέως στους ακροατές του διακηρύσσει την αγάπη "... αγαπάτε ο ένας τον άλλο...", τη δικαιοσύνη "... όποιοι πεινάνε για δικαιοσύνη θα είναι ευλογημένοι".

4. Σε διάλογο με τον Ιούδα, ο οποίος του λέει "... όταν εγώ αγαπώ κάποιον πεθαίνω γι' αυτόν και όταν μισώ κάποιον, τον σκοτώνω, θα σκότωνα κι' αυτόν που αγαπάω, αν έκανε κάτι στραβό... Είπες, αν σας χτυπήσουν γυρίστε το άλλο μάγουλο... Δε μ' άρεσε. ... Εγώ είμαι ελεύθερος άνθρωπος. Δε γυρίζω το μάγουλο...", ο Ιησούς ομιλεί για "...Ελευθερία γι' ατην ψυχή... Πρέπει να σπάσουμε την αλυσίδα του κακού με την αγάπη...", ενώ παρακάτω πάλι διερωτάται "...πως θα μπορούσα νάμαι εγώ ο Μεσσίας; Ήθελα να σκοτώσω αυτούς που βασάνιζαν την Μαγδαληνή, είπα όμως τη λέξη αγάπη. Γιατί, δεν καταλαβαίνω...". Μετά τη βάπτισή του στον Ιορδάνη ποταμό, εν μέσω ορισμένων γυμνών γυναικών και αφού νίκησε τους πειρασμούς στην έρημο, μια μηλιά δε, ως δια μαγείας, ξεφύτρωσε εκεί που πέταξε τα υπολείμματα από ένα μήλο που έφαγε, συναντιέται με τους μαθητές του, που τους προσφέρει, κυριολεκτικά, την καρδιά του ξεριζώνοντας την από τα στήθη του, λέγοντας "... αυτή είναι η καρδιά μου, πάρτε την ... ο Θεός είναι μέσα μας, ο διάβολος είναι έξω... θα πάρουμε ένα τσεκούρι και θα του κόψουμε το λαιμό... Πίστευα στην αγάπη, τώρα πιστεύω σ' αυτό...", παρακάτω, στις διακηρύξεις του περί του Θεού, γίνεται περιγέλαστος από το πλήθος του ακροατηρίου του, που τον χαρακτηρίζει τρελό "... είναι τρελός...", ενώ στην αντίδρασή του "... τί περιγελάτε; και πάλι χλευάζεται..." "αυτά παθαίνει όποιος δεν παντρεύεται. Το σπέρμα τον θολώνει... πήγαινε σπίτι σου, είσαι δαιμονισμένος, αλλοπαρμένος...".

5. Στο θαύμα της ανάστασης του Λαζάρου που ακολουθεί, με το άνοιγμα της ταφόπετρας, πιάνει τη μύτη του, και ενώ ο Λάζαρος βγαίνει απ' τον τάφο, Μετά τη διπλή προσκλησή του από το Χριστό "Λάζαρε ... σε καλώ εδώ.." με διπλή έκταση των χειρών του στην πρόταση, υπό την επίκληση της βοήθειας του Θεού, προς στιγμινή κρατώντας απ' το χέρι το Λάζαρο, παρασύρεται απ' αυτόν μέσα στον τάφο. Κατά την εκδίωξή των εμπορευομένων μέσα στο ναό της Ιερουσαλήμ, στην αντίδρασή τους στα λόγια του "... όταν λέω "εγώ" εννοώ "ο Θεός", με την έκφραση "Αυτό είναι βλασφημία" απαντά "Μα δε σου είπαν;

είμαι ο άγιος της βλασφημίας. Μη γελιέστε δεν ήρθα να φέρω την ειρήνη αλλά το ξίφος". Αποκαλείται μάγος "μάγε θεράπευσέ με... κάνε μας πλούσιους... θεράπευσε με, θες να μπω σακάτης στον κόσμο του Θεού;". Ο Λάζαρος ερωτώμενος, μετά την αναστάσή του "πως ήταν εκεί; " απαντά "...Δεν υπήρχε μεγάλη διαφορά...." Στο διάλογο του Ιησού Χριστού με τον Ιούδα, ο οποίος απορεί "... γιατί πρέπει να πεθάνεις;" και επισημαίνει τις αντιφατικές θέσεις του Ιησού "...κάθε μέρα κι άλλα, πότε αγάπη, πότε τσεκούρι, πότε θάνατος", ο Ιησούς του απαντά "ο Θεός μου λέει κι' από λίγο κάθε φορά", ενώ παρακάτω ο Ιούδας και πάλι εκφράζει τους δισταγμούς του για τις θέσεις του Ιησού, με τα λόγια "... ανησυχώ μήπως αλλάξει γνώμη πάλι". Στη συνέχεια, πάλι διακηρύσσει ο Ιησούς "... είμαι εδώ για να βάλω φωτιά στον κόσμο... θα σας βαφτίσω όλους με τη φωτιά...", επικαλείται τη βοήθεια του Ιούδα "Ιούδα βοήθησέ με, μείνε κοντά μου, μη μ' αφήνεις...".

6. Στη διάρκεια του Μυστικού Δείπνου, στην ανταπόκριση των μαθητών στην πρόσκλησή τους από τον Ιησού "... τώρα πιείτε αυτό το κρασί, πάρτε το ποτήρι. Αυτό το κρασί είναι το αίμα μου", αίμα πλημμυρίζει το στόμα του Πέτρου αμέσως μόλις ήπιε το κρασί απ' το ποτήρι. Στον "τελευταίο πειρασμό" επάνω στο σταυρό, που κυριαρχεί επί ημίωρο περίπου, έστω κι' αν είναι όνειρο του Ιησού Χριστού, ενύπνια έκφραση σκέψεων και επιθυμιών ή φαντασία του, υποκύπτει στον πειρασμό που τον υποβάλλει ο σατανάς, εμφανιζόμενος με τη μορφή αγγέλου, που τον συνοδεύει πλέον στις εγκόσμιες περιπλανήσεις του, συνδιαλέγεται μαζί του, λύνοντας τις απορίες του, για το νέο κόσμο που του παρουσιάζει "Δεν είμαι ο Μεσσίας; - Όχι δεν είσαι. Μην κοιτάς πίσω. Ο Θεός σου χάρισε τη ζωή. - Αυτός είναι ο κόσμος του Θεού; Αυτός που έλεγα; - Όχι, εδώ είναι η γη - Γιατί έχει αλλάξει τόσο πολύ; - Εσύ άλλαξες, τώρα μπορείς να δεις την αληθινή της ομορφιά. Εμείς οι άγγελοι ζηλεύουμε εσάς τους ανθρώπους. Πραγματικά σας φθονούμε". Παντρεύεται τη Μαρία τη Μαγδαληνή και έρχεται σε σαρκική μίξη μαζί της, οπότε εκείνη εμφανίζεται εγκυμονούσα, πεθαίνοντας η Μαρία, η Μαγδαληνή παντρεύεται τη Μαρία, αδελφή του Λαζάρου, με την προτροπή του "αγγέλου του" που του λέει "Υπάρχει μόνο μια γυναίκα στον κόσμο, μια γυναίκα με πολλά πρόσωπα. Αν το ένα πέσει ένα άλλο σηκώνεται. Η Μαρία η Μαγδαληνή πέθανε... αλλά η Μαρία η αδελφή του Λαζάρου, εκείνη ζει. Είναι η Μαγδαληνή με διαφορετικό πρόσωπο. Φέρνει μέσα της τη μεγαλύτερή σου χαρά, το γυιό σου. Έλα μαζί μου. Έτσι έρχεται ο σωτήρας. Σιγά - σιγά, από αγκάλιασμα σ' αγκάλιασμα από γυιο σε γυιο...". Αναλογίζεται ο Χριστός, όπως φέρεται να λέει "όλα τα λάθη που έχω κάνει. Τι στραβό δρόμο είχα πάρει, για να βρω το Θεό.", απατά τη Μαρία με τη Μάρθα, πάλι με την προτροπή του "αγγέλου" του, που του λέει και πάλι "μόνο μια γυναίκα υπάρχει στον κόσμο γεννά, αφού έχει χαρεί και έζησε τις ανθρώπινες απολαύσεις.

7. Στο Παύλο, που διακηρύσσει στους ακροατές του, ότι "ο Ιησούς δεν ήταν γυιος της Μαρίας, ήταν γυιος του Θεού.. τιμωρήθηκε για τα δικά μας αμαρτήματα, βασανίστηκε και σταυρώθηκε και Μετά τρεις μέρες αναστήθηκε κι' ανέβηκε στους ουρανούς... νίκησε το θάνατο κι' όλες μας οι αμαρτίες συγχωρέθηκαν..." εμφανίζεται ο Ιησούς, στα πλαίσια του "τελευταίου πειρασμού", και διακόπτοντας να συνδιαλέγεται μαζί του "Ιησούς: Είδες αυτόν τον Ιησού τον Ναζωραίο, όταν αναστήθηκε; με τα μάτια σου; - Όχι αλλά είδα μια αστραπή, κι' άκουσα τη φωνή του. Είσαι ψεύτης.. Δε σταυρώθηκε, δεν αναστήθηκα, είμαι ένας άνθρωπος.. ο Πιλάτος με καταδίκασε αλλά ο Θεός μ' έσωσε. - Όχι δε σ' έσωσε. - Δε θα μου πεις εσύ τι μου συνέβη, ξέρω εγώ, τώρα ζω

σαν άνθρωπος, εργάζομαι, τρώω έχω παιδιά. Για πρώτη φορά χαίρομαι τη ζωή μου. Μη λες ψέματα για μένα., γιατί θα πω σε όλους την αλήθεια.- Μα τι έχεις πάθει; κοίτα γύρω σου... κοίτα αυτούς τους ανθρώπους. Βλέπεις πόσο είναι δυστυχισμένοι, πόσο υποφέρουν; Μόνη τους ελπίδα είναι ο αναστημένος Ιησούς. Αδιαφορώ, αν εσύ είσαι ο Ιησούς ή όχι. Ο αναστημένος Ιησούς θα μας σώσει, κι' αυτό έχει σημασία.- Ψέματα. Δεν μπορείς να σώσεις τον κόσμο με ψέματα.- Έπλασα την αλήθεια μ' αυτά που χρειάζονταν ο λαός. Αν πρέπει να σε σταυρώσω, για να σώσω τον κόσμο θα το κάνω. Κι' αν πρέπει να σε αναστήσω θα το κάνω κι' αυτό.... Δεν ξέρεις πόσο χρειάζεται ο λαός το Θεό...Ο δικός μου Ιησούς είναι πιο σπουδαίος και πιο ισχυρός".

8. Γερασμένος πλέον ο Χριστός στο κρεβάτι του, δέχεται την επίσκεψη του Πέτρου, του Ναθαναήλ, του Ιωάννη και τελευταία του Ιούδα, που θυμωμένος του λέει "... Προδότη. Η θέση σου ήταν στο σταυρό. Όταν όμως πλησίασε ο θάνατος τρόμαξες και το έσκασες και κρύφτηκες στη ζωή κάποιου ανθρώπου ... είσαι δειλός.. ανάθεμα την ώρα που σε γνώρισα.... σ' αγαπούσα τόσο πολύ... που σε πρόδωσα. Κι' εσύ, τι δουλειά έχεις εσύ με γυναίκες και παιδιά....." Ο τελευταίος πειρασμός" τελειώνει. Ο "άγγελος" του Ιησού αποκαλύπτεται ότι είναι ο σατανάς, που του λέει πλέον "... Σου είπα ότι θα συναντιόμασταν πάλι. Αν πεθάνεις έτσι, πεθαίνεις σαν άνθρωπος. Στράφηκες ενάντια στο Θεό, τον πατέρα του. Δεν υπάρχει θυσία, δεν υπάρχει σωτηρία. Τίποτα δεν μπορείς να κάνεις πια. Έζησες αυτή τη ζωή, τη δέχτηκες. Τώρα τελειώνει, θα πεθάνεις σαν άνθρωπος". Ο Χριστός σύρεται προς το σταυρό, επικαλείται τη βοήθεια του Θεού "...πατέρα θα μ' ακούσεις; Είσαι ακόμα εκεί; Θ' ακούσεις ένα εγωιστή, άπιστο γυιο; Σε πολέμησα όταν με κάλεσες, αντιστάθηκα. Δεν ήθελα νάμαι γυιος σου. Συγχώρεσέ με. Δεν αγωνίστηκα με όλη μου τη δύναμη... Θέλω να φέρω τη σωτηρία πατέρα... Θέλω να πληρώσω το τίμημα, να σταυρωθώ και ν' αναστηθώ, θέλω να είμαι ο Μεσσίας". Επανεμφανίζεται ο Χριστός στο σταυρό, προφέροντας τις λέξεις "τετέλεσται - τετέλεσται", οπότε και η κινηματογραφική αναπαράσταση τελειώνει.

III. Γενική οικονομική ελευθερία.

9. Το Σύνταγμα περιέχει για πρώτη φορά στο άρθρο 5 παρ. 1 ρητή κατοχύρωση της γενικής οικονομικής ελευθερίας, στην οποία υπάγεται κάθε άλλη μη ρητώς προστατευόμενη ή ρυθμιζόμενη οικονομική δραστηριότητα.

Η διάταξη του άρθρου 5 παρ. 1 κατοχυρώνει, μεταξύ άλλων, την γενική οικονομική ελευθερία, ενώ άλλες συνταγματικές διατάξεις εγγυώνται ειδικές πλευρές της οικονομικής ελευθερίας, όπως την ελευθερία χρήσεως και διαθέσεως της ιδιοκτησίας (άρθρο 17) ή την ελευθερία της εργασίας (άρθρο 22). Η διάταξη του άρθρου 5 παρ. 1 εφαρμόζεται επομένως μόνο επικουρικά: για να κατοχυρώνει δηλαδή πλευρές της οικονομικής ελευθερίας που δεν προστατεύονται από άλλες ειδικές διατάξεις του Συντάγματος. Πρόκειται κυρίως για την ιδιωτική αυτονομία και μάλιστα την ελευθερία των συμβάσεων και των κερδοσκοπικών ενώσεων και την ελευθερία του ανταγωνισμού.

10. Από την κατοχύρωση της οικονομικής ελευθερίας στο άρθρο 5 παρ. 1 προκύπτει αβίαστα και η συνταγματική εγγύηση της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας. Ο συντακτικός νομοθέτης την αναφέρει όμως και ρητά στο άρθρο 106 παρ. 2, αν και για να την περιορίσει.

Η διάταξη του άρθρου 106 παρ. 2 επιδιώκει τον διπλό σκοπό να θέσει όρια τόσο στον κρατικό παρεμβατισμό όσο και στην ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία. Ενώ το άρθρο 5 παρ. 1 κατοχυρώνει το ατομικό δικαίωμα της οικονομικής ελευθερίας, το άρθρο 106 παρ. 2 περιέχει θεσμική εγγύηση της ελεύθερης ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας. Η θεσμική εγγύηση της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας περιλαμβάνει και την θεσμική εγγύηση του ελεύθερου ανταγωνισμού, τον οποίο πρέπει να προστατεύει το κράτος.

Η ελευθερία της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας δεν αναφέρεται μόνο στην παραγωγή και προσφορά, αλλά και στην κατανάλωση αγαθών και υπηρεσιών, χωρίς την οποία η πρώτη είναι χωρίς αντικείμενο. Η ελευθερία των συμβάσεων και η ελευθερία του ανταγωνισμού αποσκοπούν και στην ελευθερία των καταναλωτών. Από την διασπορά των καταναλωτών και την δυσχέρεια οργάνωσέως τους προκύπτει η ασθενικότερη θέση τους έναντι των παραγωγών και η ανάγκη προστασίας των καταναλωτών.

11. Από την οικονομική ελευθερία που κατοχυρώνει το άρθρο 5 παρ. 1 απορρέει η ελευθερία των συμβάσεων. Ο άνθρωπος είναι ελεύθερος έναντι των συνανθρώπων του μόνο εφ' όσον αυτοί δεν μπορούν να τον δεσμεύσουν χωρίς την συγκατάθεσή του. Την συγκατάθεση αυτή μπορεί να τη δώσει σε μονομερή δικαιοπραξία, συνήθως όμως στο πλαίσιο μια συμβάσεως. Ο άνθρωπος είναι ελεύθερος εφόσον και στο μέτρο που η σύναψη και το περιεχόμενο της δικαιοπραξίας και ιδιαίτερα της συμβάσεως εξαρτάται από την ελεύθερη βούλησή του. Έτσι η ελευθερία του ανθρώπου συνεπάγεται λογικά την δικαιοπρακτική ελευθερία και μάλιστα την ελευθερία των συμβάσεων. Η ελευθερία των συμβάσεων είναι το σπουδαιότερο τμήμα της ιδιωτικής αυτονομίας, της νομικής δηλαδή αυτοδιαθέσεως του ιδιώτη.

Φορείς της οικονομικής ελευθερίας είναι τόσο τα φυσικά πρόσωπα όσο και τα νομικά χωρίς διάκριση μεταξύ ημεδαπών και αλλοδαπών προσώπων.

12. Η ελευθερία των συμβάσεων περιλαμβάνει την ελευθερία αν κατ' αρχήν θα συναφθεί ή θα καταργηθεί ή θα αναγνωρισθεί η σύμβαση, με ποιον θα συναφθεί και τι περιεχόμενο θα έχει. Παρεκκλίσεις από την ελευθερία των συμβάσεων παρουσιάζονται κυρίως στις περιπτώσεις των φυσικών ή νομικών μονοπωλίων και στο εργατικό και κοινωνικό ασφαλιστικό δίκαιο.

13. Με την ελευθερία των συμβάσεων δεν συμβιβάζεται κατ' αρχήν μεταγενέστερη επέμβαση του νομοθέτη εις βάρος ενός των συμβαλλομένων εκτός όπου πρόκειται περί καταχρήσεως του εκ συμβάσεως δικαιώματος ή ασκήσεως συμβατικής ελευθερίας εις βάρος της ελευθερίας και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας ή επί βλάβη της εθνικής οικονομίας.

Η ιδιωτική αυτονομία και μάλιστα η ελευθερία των συμβάσεων αποτελούν θεσμική εγγύηση απορρέουσα από την διάταξη του άρθρου 106 παρ. 2 Σ. Η εν λόγω διάταξη κατοχυρώνει σιωπηρά την ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία υπό τρεις ρητά καθοριζόμενους περιορισμούς. Με την θεσμική της εγγύηση η συμβατική ελευθερία δεν καθίσταται «κοινωνική λειτουργία», αλλά υπάγεται απλώς σε κοινωνικούς περιορισμούς.

14. Όπως όλα τα ατομικά δικαιώματα, έτσι και η ελευθερία των συμβάσεων σταματά εκεί που αρχίζει η απαγορευμένη από το Σύνταγμα κατάχρησή της (άρθρο 25 παρ. 3).

15. Όσον αφορά τα όρια που τίθενται στο πλαίσιο της οικονομικής ελευθερίας, η άσκηση της οικονομικής ελευθερίας από ένα άτομο δεν επιτρέπεται να παρεμποδίζει την άσκηση της ίδιας ελευθερίας από ένα άλλο άτομο. Για αυτόν τον λόγο η ελευθερία του ανταγωνισμού προκύπτει ήδη από την συνταγματική

απαγόρευση της προσβολής των δικαιωμάτων των άλλων κατά την άσκηση της οικονομικής ελευθερίας.

«Δικαιώματα των άλλων» είναι όμως και όλα τα άλλα ατομικά δικαιώματα, ιδίως μάλιστα η ελευθερία και η ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Η οικονομική ελευθερία πάντως περιορίζεται μόνο από τα δικαιώματα και όχι από τα απλά συμφέροντα των άλλων που δεν προστατεύονται ειδικώς από το δίκαιο. «Δικαιώματα των άλλων» είναι και τα δικαιώματα των καταναλωτών, που ο νομοθέτης μπορεί να προστατεύει τόσο ουσιαστικά όσο και δικονομικά.

16. Η οικονομική ελευθερία περιορίζεται όχι μόνο από τις διατάξεις των άρθρων 106 παρ. 2 και 17 παρ. 1 που αναφέρονται στην ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία και στην κρατική προστασία της ιδιωτικής ιδιοκτησίας, αλλά και από όλες τις άλλες συνταγματικές διατάξεις, μέσα πάντως στα όρια της αρχής της αναλογικότητας.

17. Η οικονομική ελευθερία δεν επιτρέπεται να παραβιάζει τα χρηστά ήθη. Ο περιορισμός αυτός αποτελεί στην πραγματικότητα επιφύλαξη του νόμου με την έννοια, ότι τα χρηστά ήθη καθορίζονται από τους εκάστοτε ισχύοντες νόμους, μέσα όμως στα όρια του Συντάγματος.

18. Ειδικά στην οικονομική πρωτοβουλία αναφέρονται οι περιορισμοί του άρθρου 106 παρ. 2, κατά το οποίο «η ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία δεν επιτρέπεται να αναπτύσσεται εις βάρος της ελευθερίας και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας ή επί βλάβη της εθνικής οικονομίας».

Υπό τον όρο ελευθερία δεν νοείται μόνο η φυσική ελευθερία, αλλά όλες οι ατομικές ελευθερίες τις οποίες κατοχυρώνει το Σύνταγμα και οι συνάδοντες με αυτό νόμοι. Η ελευθερία του ανθρώπου περιορίζει επομένως την οικονομική ελευθερία και προπάντων την ελευθερία των συμβάσεων. Έτσι δεν μπορεί ο άνθρωπος να πωλήσει ή οπωσδήποτε να παραχωρήσει την ελευθερία του. Ενώ ασφαλώς ο άνθρωπος μπορεί να περιορίσει *in concreto* την ελευθερία του έναντι άλλων ανταλλαγμάτων, δεν μπορεί να παραιτηθεί γενικά από μία ή περισσότερες ατομικές ελευθερίες.

19. Φραγμό στην ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία θέτει κατά το άρθρο 106 παρ. 2 και η ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Το ισχύον Σύνταγμα διακηρύσσει και προστατεύει για πρώτη φορά ρητώς την αξία του ανθρώπου και την ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Ιδίως η διάταξη του άρθρου 2 παρ. 2 δεν υπόκειται ούτε σε ανάκληση ούτε σε αναθεώρηση.

Η παραίτηση από το δικαίωμα της αξιοπρέπειας είναι αντισυνταγματική, έστω και αν γίνεται για μια συγκεκριμένη φορά, και ανεξάρτητα από τις συνθήκες υπό τις οποίες γίνεται.

Στην αξιοπρέπεια του ανθρώπου αντίκειται και η απαγόρευση της προσωπικής κρατήσεως για μόνο τον λόγο της αδυναμίας εκπληρώσεως μιας συμβατικής υποχρεώσεως.

IV. Η Θρησκευτική ελευθερία.

20. Η προσωπικότητα του ανθρώπου που προστατεύεται και από σειρά διατάξεων του ισχύοντος Συντάγματος, ως προς τα ατομικά δικαιώματα και τις ατομικές ελευθερίες. Οι διατάξεις αυτές και οι αντίστοιχες διατάξεις του ιδιωτικού δικαίου τελούν μεταξύ τους σε εσωτερική λογική και νομική ενότητα, οπότε, βάσει της θεωρίας των "ανταλλακτικών επενεργειών" στην περιοχή του ιδιωτικού δικαίου, των ατομικών δικαιωμάτων και ατομικών

ελευθεριών που θεσπίζονται από το Σύνταγμα, η νομική σημασία των συνταγματικών αυτών δικαιωμάτων και ελευθεριών δεν εξαντλείται στις μεταξύ του κράτους, ως πολιτειακής εξουσίας, και των πολιτών σχέσεις αλλά επεκτείνεται και στις μεταξύ των πολιτών, ως υποκειμένων ιδιωτικού δικαίου, έννομες σχέσεις, (Γ. Πλαγιαννάκος, ο.π. σ. και εκεί παρ): Έτσι, με το άρθρο 2 του Συντάγματος διακηρύσσεται, ότι ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της πολιτείας, υπό την έννοια ότι η πολιτεία οφείλει να σέβεται την αξία του ανθρώπου, ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου αλλά και να την προστατεύει, δηλ. να μεριμνά για την αποτροπή της προσβολής της, εκ μέρους των φορέων της εξουσίας αλλά και εκ μέρους ιδιωτών (βλ. Α. Μάνεση, Ατομικές ελευθερίες, εκδ. 1982 σ. 110).

21. Με βάση την κεντρική αυτή αντίληψη για την αξία του ανθρώπου, έχουν περιληφθεί στο δεύτερο μέρος του Συντάγματος, υπό τον τίτλο Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, μεταξύ των άλλων, οι διατάξεις του άρθρου 5 για την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, του άρθρου 13, για την ελευθερία της θρησκευτικής συνειδήσεως, των άρθρων 14, 15 για την πνευματική ελευθερία, ελευθερία του στοχασμού, ενώ με το άρθρο 106 παρ. 2 ορίζεται, ότι η ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία δεν επιτρέπεται να αναπτύσσεται εις βάρος της ελευθερίας και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Με τις διατάξεις αυτές προσδιορίζεται η έκταση και το βάθος της προσωπικότητας και οι κύριες εκφάνσεις της, με βάθος την ανθρώπινη αξία και το απαραβίαστο αυτής και καθιερώνεται η αξία της προσωπικότητας και σε τομείς που δεν καλύπτει το ιδιωτικό δίκαιο. Με βάση τον προσδιορισμό της προσωπικότητας, Κατά τα συνταγματικά αξιολογικά κριτήρια και την ευρύτερη αντίληψη που απορρέει απ' αυτά, περί της ελευθερίας της θρησκευτικής συνειδήσεως και του απολύτου σεβασμού της ανθρώπινης αξίας και του εσωτερικού κόσμου του ανθρώπου, από τον οποίο εκπηγάζουν οι κοσμοθεωριακές του πεποιθήσεις, που προσδιορίζουν σε μεγάλο βαθμό και την ελεύθερη πορεία του και τη θέση του απέναντι στο μυστήριο της ζωής, προκύπτει, ότι έκφανση της προσωπικότητας που πρέπει να προστατεύεται από κάθε προσβολή είναι και το θρησκευτικό συναίσθημα, που έμμεσα προστατεύεται και με τις διατάξεις των άρθρων 198-200 ΠΚ, και η πίστη που απορρέει σ' αυτό.

22. Η πίστη που Κατά τον κλασικό ορισμό είναι, "ελπιζομένων υπόσταση πραγμάτων έλεγχος ου βλεπομένων" (Παύλος προς Εβραίους κεφ. ΙΑ.Ι.) εισδύει στο μυστήριο των μεταφυσικών αληθειών και παρέχει γνώσεις για την υπεραίσθητη, υπερεμπειρική και υπερβατική πραγματικότητα, οι οποίες ικανοποιούν τον εσωτερικό κόσμο του ανθρώπου, αποτελεί δε γεγονός ελεύθερης επιλογής και ηθικής ευθύνης της συνειδήσεως του, είναι πράξη υψηλής ποιότητας, στην οποία χωρεί με ελευθερία η προσωπικότητα του ανθρώπου και συνιστά ένα από τα κεντρικότερα και ευτυχέστερα βιώματα του ανθρώπου (βλ. Α. Δεληκωστόπουλου, Σύγχρονα προβλήματα απολογητικής σ. 61 επ., του ιδίου, Επιστημολογική θεώρηση της Θεολογίας σ. 29 επ.).

Η ελευθερία της θρησκευτικής συνειδήσεως, θρησκευτική ελευθερία, που καθιερώνεται από το άρθρο 13 του Συντάγματος δεν είναι απλώς ελευθερία της γνώμης αλλά ευρύτερο δικαίωμα που απαρτίζεται από μερικότερα δικαιώματα που είναι α) το δικαίωμα καθ' ενός να πρεσβεύει οποιαδήποτε θρησκεία επιθυμεί και θεωρεί, ότι ικανοποιεί καλλίτερα από κάθε άλλη θρησκεία το θρησκευτικό του συναίσθημα. β) το δικαίωμα να μη πρεσβεύει καμιά θρησκεία, να μη πιστεύει στο Θεό, δηλ. να είναι άθρησκος, χωρίς θρησκευτικό συναίσθημα ή άθεος, αρνούμενος την ύπαρξη του Θεού, ή να μη

πρεσβεύει ορισμένη μόνο θρησκεία ή ορισμένες μόνο αρχές της, κατ' αρχήν, απ' αυτόν πρεσβευομένης θρησκείας, γ) το δικαίωμα να διατηρεί μυστικές τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις, δ) το δικαίωμα να μεταβάλλει κατ' επανάληψη και Κατά βούληση θρήσκευμα, υπό τον περιορισμό, ότι δεν μπορεί να εμφανίζεται ότι πρεσβεύει ορισμένο θρήσκευμα, το οποίο στην πραγματικότητα δεν πρεσβεύει και ε) το δικαίωμα να διακηρύσσει τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις.

23. Όμως η απόλαυση της θρησκευτικής ελευθερίας, όπως και όλων των άλλων ατομικών ελευθεριών, είναι δυνατή μόνο κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις δηλ. ορισμένους περιορισμούς, που, πέραν των περί προσηλυτισμού διατάξεων, απαριθμούνται στο άρθρο 13 του Συντάγματος και είναι α) η δημόσια τάξη και τα εις την γενική έννοια αυτής περιλαμβανόμενα χρηστά ήθη υπό την έννοια του συνόλου των θεμελιωδών, πολιτειακών, κοινωνικών, οικονομικών και ηθικών αρχών και αντιλήψεων που κυριαρχούν στην Ελλάδα, ρυθμίζουν την ειρηνική και ήρεμη συνύπαρξη και συμβίωση ("ου γαρ τοις ψιφίσμασι αλλά τοις ήθεσι καλώς οικείσθαι τας πόλεις" Ισοκράτης), χαρακτηρίζουν την ελληνική κοινωνία και αντιπροσωπεύουν την περί του πρέποντος λαϊκή συνείδηση και το αίσθημα πάντων των συνετών, και δικαίως σκεπτομένων ανθρώπων και β) τα καθήκοντα απέναντι στο κράτος, υπό την έννοια των υποχρεώσεων που αναφέρονται σε ζωτικά συμφέροντα της πολιτείας, και οι νόμοι, υπό την έννοια των "γενικών" νόμων, που παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το κοινωνικό σύνολο, όπως εκείνοι που αφορούν στην παιδεία, στην εθνική άμυνα, στη δημόσια υγεία, στη λειτουργία των δημοσίων υπηρεσιών κλπ.

24. Εξάλλου, στά μέτρα της πολιτείας, για την προστασία των θρησκευτικών γενικά και όχι μόνο της "επικρατούσας" θρησκείας της Ανατολικής Ορθόδοξης του Χριστού Εκκλησίας, που καθιερώνεται από το σύνταγμα για λόγους ιστορικούς και έχει ορισμένα προνόμια που όμως δεν επεκτείνονται και στους οπαδούς της, αφού αυτό θα συνιστούσε παραβίαση της αρχής της θρησκευτικής ισότητας των ατόμων, περιλαμβάνονται και οι ποινικές διατάξεις των άρθρων 198-200 ΠΚ το αντικείμενο προστασίας των οποίων εντοπίζεται στη θρησκευτική ειρήνη και έμμεσα στο θρησκευτικό συναίσθημα των πολιτών και ακόμη στην επικρατούσα και τις άλλες γνωστές θρησκείες δηλ. στο ατομικό δικαίωμα της θρησκευτικής ελευθερίας (βλ. Σ. Τρωϊαννος, Παραδ. Εκκλησιαστικού Δικαίου σ. 89, 91, 92, 102 και εκεί παρ. Γ. Μαριδάκης, Ι.Δ.Δ. (1967) τομ. 1.336, Α. Μαρίνος, Η θρησκευτική ελευθερία σ. 102 επ. 109, 110 και εκεί σημ. Α. Μπουρόπουλος ΕρμΠΚ υπ' αριθ. 198 επ. σ. 184 επ., 186 επ., Η Γράφος, Επιβουλή της θρησκευτικής ειρήνης, ΠοινΧρ Η 513 επ., πρβλ. Α. Ψαρούδα - Μπενάκη, Πολιτική αγωγή στην ποινική δίκη, σ. 104, 105 και εκεί παρ. Γ. Κρίππας, Το έγκλημα της κακοβούλου βλασφημίας ΠοινΧρ ΚΕ 459 επ. και εκεί παρ. ΣτΕ 4079/1976 Τμ. Γ, ΑΠ 233/1978 ΝοΒ 26.547 επ.).

Η προστασία αυτή των θρησκευτικών συναισθημάτων, της θρησκευτικής ελευθερίας γενικότερα, επιβάλλεται, γιατί αποτελούν ηθικοκοινωνικές αξίες, κοινωνικά και νομικά συμφέροντα, αξία προστασίας, προς όφελος του πολιτισμού και του κράτους. Η θρησκεία δεν είναι καθαρά ατομική υπόθεση, όλως εσωτερική σχέση της ψυχής προς τον Θεό, περί της οποίας το κράτος μπορεί να αδιαφορήσει, αλλά αποτελεί τη βάση του κράτους, παράγοντα πνευματικού πολιτισμού, που ασκεί επιρροή όχι μόνο στα αισθήματα και τις σκέψεις αλλά και στις πράξεις του ανθρώπου (βλ. Η. Γάφος, ο.π. ΠοινΧρ Η 513 επ. και εκεί σημ.).

V. Η αρχή του αιτιώδους των περιορισμών.

25. Καταρχήν όλα τα θεμελιώδη δικαιώματα εφαρμόζονται στις διαπροσωπικές σχέσεις και ως προς το γενικό αμυντικό τους περιεχόμενο, δηλαδή ως προς όλη την έκταση του αμυντικού περιεχομένου τους, όπως εφαρμόζονται στις σχέσεις κράτους – πολιτών. Εφαρμόζεται έτσι η συνταγματική αρχή της βασικής ισχύος των θεμελιωδών δικαιωμάτων, με την μορφή της καταρχήν απαγόρευσης του περιορισμού του γενικού αμυντικού τους περιεχομένου.

26. Συνταγματική επιταγή δεν αποτελεί μόνο η εφαρμογή του γενικού αμυντικού περιεχομένου, αλλά και ο περιορισμός του, η θεσμική του προσαρμογή, στις περιπτώσεις που είναι απαραίτητο, στις περιπτώσεις δηλαδή που η εφαρμογή του θα οδηγούσε στη διάλυση των εννόμων σχέσεων και των θεσμών. Προκύπτει έτσι ότι υπάρχουν δύο ειδών περιορισμοί του γενικού αμυντικού περιεχομένου: οι περιορισμοί που επιτρέπονται και ή απλοί περιορισμοί και οι περιορισμοί που απαγορεύονται ή προσβολές των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Οι συνταγματικά επιτρεπόμενοι περιορισμοί είναι αιτιώδεις, δηλαδή περιορισμοί επιβαλλόμενοι από την αιτιώδη συνάφεια, την φυσική σχέση δικαιώματος και θεσμού. Αντίθετα οι απαγορευμένοι περιορισμοί είναι αναιτιώδεις, δηλαδή περιορισμοί μη επιβαλλόμενοι από τη φυσική σχέση δικαιώματος και θεσμού.

Το αν λοιπόν ένας περιορισμός Ιανοί αιτιώδης ή αναιτιώδης εξαρτάται από τη φυσική σχέση δικαιώματος και θεσμού. Κατά γενικό κανόνα, εφόσον θεμελιώδες δικαίωμα και έννομη σχέση δεν συνδέονται με σχέση αιτιώδους συνάφειας (ανομοιογένεια) απαγορεύεται ο περιορισμός του γενικού αμυντικού περιεχομένου του δικαιώματος, ακριβώς διότι είναι δυνατή η εφαρμογή του. Αντίθετα εφόσον ανάμεσα στα δύο περιεχόμενα υπάρχει αιτιώδης συνάφεια (ομοιογένεια) τότε είναι επιτρεπτοί οι (απλοί) περιορισμοί, ακριβώς διότι δεν είναι από τα πράγματα δυνατή η εφαρμογή του γενικού αμυντικού περιεχομένου. Η επιβολή απλών περιορισμών είναι επιτρεπτή μόνο κατά το μέτρο, που επιβάλλει η αιτιώδης συνάφεια.

Επιγραμματικά, επιτρέπονται οι αιτιώδεις και απαγορεύονται οι αναιτιώδεις περιορισμοί. Από αυτή την βασική αιτιώδη σχέση, προσδιορίζεται το περιεχόμενο των θεμελιωδών δικαιωμάτων, αλλά και το περιεχόμενο των Θεσμών.

27. Από την αρχή του αιτιώδους των περιορισμών, προκύπτει ότι δεν είναι αντισυνταγματικός ο περιορισμός τους, εφόσον επιβάλλεται από την αιτιώδη συνάφεια. Με άλλα λόγια εφόσον υπάρχει κοινό αντικειμενικό στοιχείο, είναι δυνατός ο περιορισμός του δικαιώματος, αναφορικά πάντοτε προς το στοιχείο αυτό. Από τη συνταγματική αρχή του αιτιώδους των περιορισμών, προκύπτει επίσης ότι αντίκειται στο Σύνταγμα ο περιορισμός του θεμελιώδους δικαιώματος, εφόσον ανάμεσα στο περιεχόμενο του και στο περιεχόμενο της διαπροσωπικής σχέσης, στο πλαίσιο της οποίας επιδιώκεται η εφαρμογή του, δεν υπάρχει κοινό αντικειμενικό στοιχείο (ανομοιογενείς αντιθέσεις).

VI. Αιτιώδης ο περιορισμός της οικονομικής ελευθερίας.

28. Στην προκριμένη περίπτωση που εξετάζουμε, με τη βοήθεια και τη δύναμη της κινηματογραφικής τέχνης, ως προς την κίνηση, την έκφραση και την γένει φωτογραφική αναπαράσταση και σκηνοθεσία, σε βαθμό που το κοινό να δέχεται την επίδικη κινηματογραφική ταινία σαν άλλη πραγματικότητα, χωρίς αυτή - πρέπει να σημειωθεί - να πιθανολογείται και ως άσεμνη, Κατά την έννοια

των διατάξεων των άρθρων 29 παρ. 1 και 30 ν. 5060/1931 (βλ. ΑΠ 1194/1987 ΝοΒ 35.1448 και εκεί παρ.), ο Ιησούς Χριστός, με την ύλη των Ευαγγελίων της χριστιανικής εκκλησίας εμφανίζεται, Κατά τη θεϊκή αλλά και την ανθρώπινη φύση του, ως αδύναμος, τρομαγμένος, ψεύτης, υποκριτής, μάγος, αλλοπρόσαλλος, μιλώντας τότε για αγάπη, τότε για φόβο, τότε για τσεκούρι και για φωτιά, με αμφιβολίες για την αποστολή του και ερωτικές φαντασιώσεις, ανομολόγητες επιθυμίες και πόθους, διακωμωδείται, χλευάζεται και γελοιοποιείται δημοσίως, αφού ο κινηματογράφος είναι τόπος προσιτός στο κοινό, με σκοπό την εκδήλωση περιφρονήσεως, οπότε και κακόβουλα βλασφημείται (πρβλ. Απ 233/1978 ΝοΒ 26.547 επ.). Κι' αυτά, έστω κι' αν, στη συγκεκριμένη περίπτωση, κίνητρο του δημιουργού υπήρξε η καλλιτεχνική δημιουργία που προστατεύεται συνταγματικά, όχι όμως πέρα από το όριο προσβολής άλλου εννόμου αγαθού, όπως το θρησκευτικό συναίσθημα των άλλων που, ως επί μέρους εκδήλωση της θρησκευτικής ελευθερίας εξίσου προστατεύεται (βλ. Γ. Κρίππας, ΠοινΧρ. ΚΕ 459 επ. , 464), βρίσκονται έξω από τα πλαίσια προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων, της πνευματικής ελευθερίας, της οικονομικής ελευθερίας αλλά και της θρησκευτικής ελευθερίας, αφού δεν περιορίζονται σε επί μέρους δογματικές παρεκκλίσεις, εν σχέσει με τα δόγματα της χριστιανικής θρησκείας και ειδικά στην εμφάνιση ενός "ανθρωπινότερου" Χριστού, αφού και μ' αυτή την εκδοχή ο Χριστός διακωμωδείται και χλευάζεται, αντιστρατεύοντας προς τα χρηστά ήθη που εκπηγάζουν από τις θεμελιώσεις πολιτειακές, κοινωνικές, οικονομικές και ηθικές αρχές και αντιλήψεις που κυριαρχούν στην ελληνική πολιτεία και αντιπροσωπεύουν την περί του πρόποντος λαϊκή συνείδηση, και επί πλέον προφανώς αντίκεινται στον κοινωνικό και οικονομικό σκοπό του ασκουμένου από την καθής δικαιώματος, που κι' αυτό δεν επιτρέπεται, σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 25 παρ. 3 Σ 281 ΑΚ.

Έτσι, πιθανολογείται, ότι δεν υπάρχει προστατεύσιμο δικαίωμα της εναγομένης εταιρίας, που θα μπορούσε να τεθεί ως αντιμετώπο του προσβαλλομένου δικαιώματος της προσωπικότητας των αιτούντων, έκφανση του οποίου αποτελεί το Θρησκευτικό τους συναίσθημα που προσβάλλεται.

VII. Συμπέρασμα.

29. Ανακεφαλαιώνοντας επισημαίνουμε, ότι το Σύνταγμα από το συνδυασμό των άρθρων 5 παρ. 1 και 106 παρ. 2 θεσμοποιεί την ιδιωτική οικονομική ελευθερία και πρωτοβουλία. Στα πλαίσια του Θεσμού αυτού κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο έχει το δικαίωμα ελεύθερης οικονομικής δραστηριότητας. Το δικαίωμα του όμως αυτό οριοθετείται και περιορίζεται αιτιωδώς, όταν προσβάλλει δικαιώματα των άλλων, όπως στην προκειμένη περίπτωση η θρησκευτική ελευθερία.

Βιβλιογραφία

- Π. Δ. Δαγτόγλου, Συνταγματικό Δίκαιο – Ατομικά Δικαιώματα, Τόμος Α', 1991.
- Κ. Χ. Χρυσόγονος, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, 1998.
- Δ. Τσάτσος, Συνταγματικό Δίκαιο, Τόμος Γ', 1988.
- Π. Ι. Παραράς, Σύνταγμα 1975 – Corpus 1, άρθρα 1 – 50, 1982
- Σβώλος / Βλάχος, Το Σύνταγμα της Ελλάδος, τόμος Β', 1955.
- Η. Γ. Κυριακόπουλος, Ελληνικόν Διοικητικόν Δίκαιον, τόμος Β', 1961.
- Α. Γ. Ράικος, Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου, τόμος Β', α', 1984.
- Ν. Ν. Σαρίπολος, Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου, τόμος Γ', 1923.
- Α. Ι. Μάνεσης, Συνταγματικά Δικαιώματα, τόμος Α', Ατομικές Ελευθερίες, 1982.
- Α. Γ. Δημητρόπουλος, Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου, 2001.
- Κ. Γ. Μαυριάς / Α. Μ. Παντελής, Συνταγματικά Κείμενα, 1996.
- Ε. Π. Σπηλιωτόπουλος, Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου, Τόμος Α', 1997.
- Ε. Π. Σπηλιωτόπουλος, Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου, Τόμος Β', 2001.
- Π. Δ. Δαγτόγλου, Γενικό Διοικητικό Δίκαιο, 1997.
- Φ. Δωρής, Εισαγωγή στο Αστικό Δίκαιο, Τόμος Β1, 1991.
- Σ. Γεωργιάδης, Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, 1997